ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ JEAN MISCHO της 22ας Οκτωβρίου 1998 *

1. Ο A. van der Laan, κατηγορούμενος της κύριας δίκης, είναι διαχειριστής μιας εταιρίας που εμπορεύεται προϊόντα με βάση το κρέας, συγκεκριμένα της Th. S. v. d. Laan International, που έχει την έδρα της στο Almelo, στις Κάτω Χώρες. Διαθέτει εντός της Γερμανίας, μέσω της εταιρίας Benthaimer Fleischwarenvertriebs GmbH, με έδρα το Bad Bentheim, τρία προϊόντα με βάση το κρέας, των οποίων το συμβατό με τη γερμανική ρύθμιση αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης.

Συστατικά: χοιρινό κρέας, πόσιμο νερό, αλάτι, γλυκαντικά, σταθεροποιητής E 450 (a), αντι οξειδωτικό E 301, συντηρητικό E 250.

Bristol:

Προϊόν κρέατος: ολλανδικό [1] χοιρομέρι από σπάλα χωρίς λαρδί και δέρμα.

2. Τα προϊόντα αυτά παρασκευάζονται στις Κάτω Χώρες, όπου διατίθενται νομίμως στο εμπόριο. Στις επισημάνσεις τους αναγράφονται οι ακόλουθες ενδείξεις:

Συστατικά: χοιρινό κρέας, αλάτι, γλυκαντικά, σταθεροποιητής E 450 (a), αντιοξειδωτικό E 301, συντηρητικό E 250.

Benti:

«Lupack:

Ολλανδικό τυποποιημένο χοιρομέρι από σπάλα παρασκευασμένο από συνδυασμό τμημάτων κρέατος για χοιρομέρι από σπάλα χωρίς λαρδί και δέρμα. Προϊόν που περιέχει χοιρινό κρέας σε ποσοστό 75 %.

Ολλανδικό τυποποιημένο χοιρομέρι από σπάλα παρασκευασμένο από συνδυασμό τμημάτων κρέατος για χοιρομέρι από σπάλα χωρίς λαρδί και δέρμα. Προϊόν που περιέχει χοιρινό κρέας σε ποσοστό 70 %.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — Κατά την απόφαση περί παραπομπής, η επισήμανση φέρει την ένδειξη: «Holländischer Vorderschinken» δηλαδή ολλανδικό χοιρομέρι από σπάλα. Η λέξη «σπάλα» λησμονήθηκε κατά τη μετάφραση της αποφάσεως περί παραπομπής στη γαλλική γλώσσα και, επομένως, δεν περιέχεται ούτε στην έκθεση ακροατηρίου.

Συστατικά: χοιρινό κρέας, πόσιμο νερό, αλάτι, γλυκαντικά, σταθεροποιητής E 450 (a) αντιοξειδωτικό E 301, συντηρητικά E 250.»

3. Στον A. van der Laan επιβλήθηκε διοικητικό πρόστιμο 7 500 γερμανικών μάρκων (DM) από το Landkreis Graftschaft Bentheim. Η κατά τόπον αρμόδια εισαγγελική αρχή ζήτησε στη συνέχεια την άσκηση ποινικής διώξεως.

4. Η Landkreis και η εισαγγελική αρχή θεωρούν ότι η ονομασία των επίδικων προϊόντων δημιουργεί σύγχυση και ότι τα προϊόντα αυτά διαφέρουν μέχρι τέτοιου σημείου, σε σχέση με την αντίληψη στις συναλλαγές, ώστε να μην είναι πλέον δυνατή η επισήμανση κατά το άρθρο 17, παράγραφος 1, περίπτωση 2, στοιχείο b, του Lebensmittel-und Bedarfsgegenständegesetz (γερμανικού νόμου περί τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης, στο εξής: LMBG). Ο κατηγορούμενος της κύριας δίκης φέρεται, επομένως, ότι παρέβη τις εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις, ειδικότερα την απαγόρευση εξαπατήσεως του άρθρου 17, παράγραφος 1, περίπτωση 2, στοιχείο b, και περίπτωση 5, του LMBG, σε συνδυασμό με τις εφαρμοστέες κατευθυντήριες γραμμές για το κρέας και τα προϊόντα με βάση το κρέας του γερμανικού κώδικα τροφίμων.

5. Οι σχετικές διατάξεις του LMBG έχουν ως εξής:

«Άρθρο 17: Απαγορεύσεις χάριν της προστασίας από εξαπάτηση

1) Απαγορεύεται

(...)

2) b) η διάθεση στο εμπόριο για επαγγελματικούς σκοπούς χωρίς αρκούντως ακριβή επισήμανση των τροφίμων τα οποία αποκλίνουν, από απόψεως συνθέσεως, από την αντίληψη στις συναλλαγές, πράγμα το οποίο μειώνει σημαντικά την αξία, ειδικότερα τη θρεπτική αξία ή τη γεύση, ή τη χρήση τους·

(...)

5) η διάθεση στο εμπόριο για επαγγελματικούς σκοπούς των τροφίμων με ονομασίες, ενδείξεις ή παρουσίαση ικανές να παραπλανήσουν τον καταναλωτή και, γενικώς ή μεμονωμένως, η παραπλανητική διαφήμιση ή άλλες ανακοινώσεις αυτού του είδους. Ειδικότερα, υφίσταται παραπλάνηση

a) όταν αποδίδονται στα τρόφιμα αποτελέσματα που δεν έχουν σύμφωνα με τις επιστημονικές γνώσεις ή τα οποία δεν έχουν επαρκώς αποδειχθεί επιστημονικώς,

b) όταν χρησιμοποιούνται ονομασίες, ενδείξεις, παρουσίαση, διαφημιστικά μηνύματα ή άλλες ανακοινώσεις ικανές να παραπλανήσουν τον καταναλωτή, όσον αφορά την καταγωγή των τροφίμων, την ποιότητά τους, το βάρος τους, την παρασκευή τους ή τη συσκευασία τους, τον χρόνο διατηρήσεώς τους ή άλλες περιστάσεις που είναι επίσης καθοριστικές για την αξιολόγηση του τροφίμου,

c) όταν τα τρόφιμα παρουσιάζονται ως να επρόκειτο για φάρμακο.

(...)

Άρθρο 33: Γερμανικός κώδικας τροφίμων

1) Ο γερμανικός κώδικας τροφίμων είναι μία συλλογή κατευθυντηρίων γραμμών στις οποίες περιγράφεται η παρασκευή, η σύνθεση ή άλλα χαρακτηριστικά των τροφίμων που έχουν σημασία για τη δυνατότητα διαθέσεως στο εμπόριο αυτών των τροφίμων.

2) Οι κατευθυντήριες γραμμές καθορίζονται με απόφαση της γερμανικής επιτροπής τροφίμων, λαμβανομένων υπόψη των διεθνών προδιαγραφών στον τομέα των τροφίμων τις οποίες έχει αναγνωρίσει η ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

3) Οι κατευθυντήριες γραμμές δημοσιεύονται από τον ομοσπονδιακό υπουργό, σε συμφωνία με τους ομοσπονδιακούς υπουργούς δικαιοσύνης, τροφίμων, γεωργίας και δασών, και οικονομίας. Η δημοσίευση κατευθυντηρίων γραμμών μπορεί να μην εγκριθεί ή να καταστεί ανενεργός εκ των υστέρων για νομικούς ή πραγματικούς λόγους.

(...)

Άρθρο 47a. Προϊόντα προερχόμενα από άλλα κράτη μέλη ή άλλα κράτη μέρη της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

1) Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 47, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, προϊόντα υπό την έννοια του παρόντος νόμου, τα οποία νομίμως παρασκευάζονται και διατίθενται στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ή άλλου

κράτους μέρους της Συμφωνίας για τον ΕυρωπαϊκόΟικονομικό Χώρο ή τα οποία προέρχονται από τρίτο κράτος και έχουν τεθεί νομίμως στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους της Κοινότητας ή εντός κράτους μέρους της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, μπορούν να εισαχθούν και να διατεθούν στο εμπόριο εντός της χώρας, έστω και αν δεν συνάδουν προς τις διατάξεις της νομοθεσίας περί τροφίμων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Η πρώτη φράση δεν έχει εφαρμογή σε προϊόντα ως προς τα οποία

1. δεν τηρούνται οι απαγορεύσεις των άρθρων 8, 24 ή 30 ή τα οποία

2. δεν συνάδουν προς άλλες διατάξεις που έχουν θεσπιστεί για την προστασία της υγείας, στο μέτρο που η δυνατότητα διαθέσεως των προϊόντων στο εμπόριο εντός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας δεν έχει αναγνωριστεί με δημοσίευση αποφάσεως γενικής ισχύος του ομοσπονδιακού υπουργού στο Bundesanzeiger (Ομοσπονδιακό Δελτίο Γνωστοποιήσεων).

2) Αποφάσεις γενικού περιεχομένου, κατά την παράγραφο 1, δεύτερη φράση, περίπτωση 2, εκδίδονται από το ομοσπονδιακό υπουργείο σε συμφωνία με τους ομοσπονδιακούς υπουργούς τροφίμων, γεωργίας και δασών, καθώς και της οικονομίας, εφόσον σ' αυτό δεν αντίκεινται επιτακτικοί λόγοι προστασίας της υγείας. Την έκδοσή τους οφείλει να ζητήσει αυτός που προτίθεται να εισαγάγει τα προϊόντα στην χώρα. Κατά την εκτίμηση των κινδύνων που παρουσιάζει ένα προϊόν για την υγεία, ο ομοσπονδιακός υπουργός οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις διαπιστώσεις της διεθνούς έρευνας, καθώς και, ως προς τα τρόφιμα, τις διαιτητικές συνήθειες στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Αποφάσεις γενικού περιεχομένου, κατά την πρώτη φράση, παράγουν αποτελέσματα υπέρ όλων των εισαγωγέων των οικείων προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη ή άλλα κράτη μέλη της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

3) Στην αίτηση πρέπει να επισυνάπτεται ακριβής περιγραφή του προϊόντος καθώς και τα απαραίτητα για την έκδοση της αποφάσεως διαθέσιμα έγγραφα. Επί της αιτήσεως πρέπει να εκδίδεται απόφαση εντός ευλόγου χρόνου. Αν εντός ενενήντα ημερών δεν έχει ακόμη καταστεί δυνατή η έκδοση οριστικής αποφάσεως επί της αιτήσεως, ο αιτών πρέπει να πληροφορείται τους λόγους στους οποίους οφείλεται αυτό.

4) Αν τα τρόφιμα αποκλίνουν από τις διατάξεις του παρόντος νόμου ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εφαρμογήν αυτού, οι παρεκκλίσεις πρέπει να γνωστοποιούνται καταλλήλως, καθόσον αυτό απαιτείται για την προστασία του καταναλωτή.»

6. Το *αιτούν δικαστήριο*, το οποίο επιλήφθηκε της ποινικής διώξεως που ασκήθηκε κατά του A. van der Laan βάσει των προπαρατεθεισών διατάξεων, έκρινε ότι η εφαρμογή των διατάξεων αυτών από τις οικείες αρχές είναι δυνατό να αντιβαίνει προς τα άρθρα 30 επ. της Συνθήκης ΕΚ και, κατά

συνέπεια, υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο *προδικαστικό ερώτημα*:

«Συνιστά η εκ μέρους της Landkreis Grafschaft Bentheim και της εισαγγελίας του Osnabrück εφαρμογή του άρθρου 17, παράγραφος 1, περίπτωση 2, στοιχείο b, και περίπτωση 5, του νόμου περί τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης σε συνδυασμό με τον αριθμό περιθωρίου 2.19/2.3411 επ. των κατευθυντηρίων γραμμών για το κρέας και τα προϊόντα του κρέατος του γερμανικού κώδικα τροφίμων, στην προκειμένη περίπτωση, παράβαση των άρθρων 30 επ. της Συνθήκης ΕΚ, ήτοι παραβίαση της διατυπωθείσας στα άρθρα αυτά απαγορεύσεως δυσμενών διακρίσεων;»

7. Η Επιτροπή υπογραμμίζει, εκ προοιμίου, ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της εφαρμογής του εθνικού δικαίου, όταν ως «εφαρμογή» νοείται η υπαγωγή μιας πραγματικής καταστάσεως αφηρημένως σε έναν ή περισσότερους εθνικούς κανόνες.

8. Υπ' αυτή την εκδοχή του όρου, η «εφαρμογή» του εθνικού δικαίου είναι πράγματι της αποκλειστικής ευθύνης των οργάνων που είναι αρμόδια κατά το δίκαιο του οικείου κράτους μέλους.

9. Εντούτοις, το ερώτημα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο σημαίνει κατ' ουσίαν ότι ερωτάται το Δικαστήριο αν το κοινοτικό δίκαιο έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει την απαγόρευση της εμπορίας των εισαχθέντων προϊόντων που περιγράφηκαν ανωτέρω, κατ' εφαρμογή των προπαρατεθεισών εθνικών διατάξεων. Ένα τέτοιο ερώτημα είναι αναμφιβόλως της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου.

10. Η *Landkreis Graftschaft Bentheim* και η *εισαγγελία του Osnabrück* θεωρούν ότι η εμπορία των επίδικων προϊόντων συνιστά παράβαση του LMBG για τους ακόλουθους λόγους.

11. Πρώτον, προβάλλουν ότι το προϊόν που αποκαλείται Bristol δεν είναι φυσικό προϊόν αλλά τυποποιημένο προϊόν κρέατος μαγειρευμένο και συντηρημένο σε άλμη (Formfleischkochpökelware) το οποίο, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές για το κρέας και τα προϊόντα του κρέατος του γερμανικού κώδικα τροφίμων, θα έπρεπε να φέρει, όπως τα προϊόντα Lupack και Benti, ετικέτα με την ένδειξη «τυποποιημένο χοιρομέρι από σπάλα παρασκευσμένο από συνδυασμό τμημάτων κρέατος για χοιρομέρι από σπάλα». Όμως, όπως είδαμε, το προϊόν αυτό έφερε επισήμανση με την ένδειξη «προϊόν κρέατος: ολλανδικό χοιρομέρι από σπάλα χωρίς λαρδί και δέρμα».

12. Οι άλλες κατηγορίες των δύο κατηγορουσών αρχών αφορούν τη σύνθεση των προϊόντων.

13. Πράγματι, τονίζουν ότι το Lupack και το Benti περιέχουν χοιρινό κρέας σε ποσοστό μόνο 75 και 70 % αντιστοίχως. Όμως, κατά τη γενική αντίληψη των συναλλαγών τα μαγει-

ρευμένα και συντηρημένα σε άλμη προϊόντα περιέχουν χοιρινό κρέας σε ποσοστό 100 %. Στη διάταξη περί παραπομπής δεν αναφέρεται το ποσοστό χοιρινού κρέατος που περιέχεται στο προϊόν Bristol. Δεδομένου, εντούτοις, ότι παρέχει την πληροφορία ότι το προϊόν αυτό έχει περιεκτικότητα σε πρόσθετο νερό που κυμαίνεται μεταξύ 3,7 και 18 %, ούτε αυτό μπορεί να αποτελείται κατά 100 % από χοιρινό κρέας.

14. Οι δύο κατηγορούσες αρχές της κύριας δίκης συνάγουν συναφώς το συμπέρασμα ότι, από αυτό και μόνο το γεγονός, τα επίδικα προϊόντα διαφέρουν μέχρι τέτοιου σημείου από την αντίληψη στις εμπορικές συναλλαγές ώστε δεν είναι πλέον δυνατή ούτε επισήμανση κατά το άρθρο 17, παράγραφος 1, περίπτωση 2, στοιχείο b, του LMBG και ότι τα προϊόντα αυτά δεν μπορούν, κατά συνέπεια, να διατίθενται νομίμως στο εμπόριο εντός της Γερμανίας.

15. Οι εθνικές αρχές αναφέρονται επίσης στο γεγονός ότι η περιεκτικότητα σε πρωτεΐνες κρέατος είναι μεταξύ 87,9 και 88,1 % ως προς το Bristol και 87,9 % ως προς το Benti, πράγμα που «υπολείπεται σημαντικά» του 90 % που απαιτεί ο γερμανικός κώδικας τροφίμων.

16. Επιπλέον, τα εξετασθέντα δείγματα παρουσίαζαν περιεκτικότητα σε πρωτεΐνες στο απολιπανθέν μέρος μεταξύ 15 και 18,2 % ως προς το Bristol, και 16,6 έως 17,2 % στην περίπτωση του Lupack, πράγμα που «δεν είναι αμελητέα απόκλιση» σε σχέση με το απαιτούμενο ελάχιστο ποσοστό του 19 % που απαιτείται κατά τον γερμανικό κώδικα τροφίμων.

17. Τέλος, οι διαπιστωθείσες περιεκτικότητες σε πρόσθετο νερό, που κυμαίνονται μεταξύ 3,7 και 18 % στο Bristol και μεταξύ 8,7 και 10,6 % στο Lupack, ήσαν πολύ ανώτερες από τη μηδενική περιεκτικότητα που έχει οριστεί για τα συντηρημένα σε άλμη προϊόντα.

Εκτίμηση

18. Το ερώτημα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο συνίσταται επομένως στο αν το άρθρο 30 της Συνθήκης επιτρέπει στις εθνικές αρχές να εμποδίζουν την εμπορία προϊόντων αυτού του τύπου προκειμένου να προστατευθούν οι καταναλωτές οι προσδοκίες των οποίων, όσον αφορά τέτοια προϊόντα, απέχουν αισθητά από τα χαρακτηριστικά των επίδικων προϊόντων.

19. Από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου [2] προκύπτει ότι, ελλείψει κοινής κανονιστικής ρυθμίσεως της εμπορίας των προϊόντων για τα οποία πρόκειται, τα εμπόδια στην ελεύθερη ενδοκοινοτική κυκλοφορία που απορρέουν από διαφορές των εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων πρέπει να γίνονται δεκτά κατά το μέτρο που μία τέτοια κανονιστική ρύθμιση, εφαρμοζόμενη αδιακρίτως επί εγχωρίων και εισαγομένων προϊόντων, μπορεί να δικαιολογηθεί ως αναγκαία για λόγους γενικού συμφέροντος που απαριθμούνται στο άρθρο 36 της Συνθήκης, όπως η προστασία της υγείας των ανθρώπων, ή η εκπλήρωση επιτακτικών αναγκών αναγομένων, μεταξύ άλλων, στην προστασία των καταναλωτών.

2 — Βλ., π.χ. την απόφαση της 12ης Μαρτίου 1987, 178/84, Επιτροπή κατά Γερμανίας, η λεγόμενη «επιταγή καθαρότητας του ζύθου» (Συλλογή 1987, σ. 1227, σκέψη 28). καθώς και την απόφαση της 14ης Ιουλίου 1988, 298/87, Smanor (Συλλογή 1988, σ. 4489, σκέψη 15).

Επίσης μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση πρέπει να είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Αν ένα κράτος μέλος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει μεταξύ διαφόρων μέτρων καταλλήλων για την επίτευξη του ίδιου σκοπού, οφείλει να επιλέξει το μέσο εκείνο που επάγεται τα λιγότερα εμπόδια στην ελευθερία των εμπορικών συναλλαγών.

20. Πρώτον, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι δεν υφίστανται κοινοί ή εναρμονισμένοι κανόνες όσον αφορά την παρασκευή ή την εμπορία των προϊόντων με βάση τυποποιημένο χοιρομέρι, με εξαίρεση τις διατάξεις που περιέχονται στη ρύθμιση περί των ενδοκοινοτικών εμπορικών συναλλαγών προϊόντων με βάση το κρέας (βλ. την οδηγία 92/5/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1992, για την τροποποίηση και την ενημέρωση της οδηγίας 77/99/ΕΟΚ περί υγειονομικών προβλημάτων στον τομέα των ενδοκοινοτικών συναλλαγών προϊόντων με βάση το κρέας και για την τροποποίηση της οδηγίας 64/333/ΕΟΚ) [3]. Η ρύθμιση αυτή δεν καθορίζει εντούτοις τη σύνθεση των προϊόντων που συντηρούνται σε άλμη ή των τυποποιημένων χοιρομεριών από σπάλα παρασκευαζομένων από συνδυασμό τμημάτων κρέατος για χοιρομέρι από σπάλα.

21. Περαιτέρω, από τη δικογραφία προκύπτει ότι τα εν λόγω προϊόντα παρασκευάζονται και διατίθενται νομίμως στο εμπόριο εντός των Κάτω Χωρών.

22. Τρίτον, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι καμία παρατήρηση δεν διατυπώθηκε ως προς τη δημόσια υγεία. Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει μάλιστα ότι στις 28 Οκτωβρίου 1992 εκδόθηκε μια ανακοίνωση βάσει της οποίας τα επίδικα προϊόταν επιτρεπόταν να διατίθενται στο εμπόριο παρά την ύπαρξη μιας πρόσθετης ουσίας που δεν επιτρέπεται στη Γερμανία.

23. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η κριτική που ασκήθηκε εκ μέρους των γερμανικών αρχών κατά της αναλογίας ύδατος που περιέχουν τα εν λόγω προϊόντα, καθώς και της περιεκτικότητάς τους σε πρωτεΐνες, δεν βρίσκουν έρεισμα στις διατάξεις του γερμανικού κώδικα τροφίμων που είναι προσαρτημένες στη διάταξη περί παραπομπής, μολονότι ο κώδικας αυτός θεωρείται ως κωδικοποίηση των συναλλακτικών ηθών και τον επικαλούνται οι ίδιες αυτές αρχές προς επίρρωση της εκ μέρους τους παρουσιάσεως των προσδοκιών του Γερμανού καταναλωτή.

24. Επιπλέον, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι ο γερμανικός κώδικας τροφίμων περιέχει απλώς κατευθυντήριες γραμμές (Leitsätze) των οποίων η δεσμευτική ισχύς της φαίνεται αμφίβολη.

25. Εν όψει αυτών των στοιχείων, ευλόγως πράγματι μπορεί να διερωτηθεί κανείς ως προς την επακριβή νομική βάση, στο εθνικό δίκαιο, των ενεργειών των κατηγορουσών αρχών της κύριας δίκης.

26. Συμμερίζομαι πάντως, ως προς το σημείο αυτό, το συμπέρασμα της Επιτροπής, δηλαδή ότι δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να κρίνει

3 — ΕΕ L 57, σ. 1.

αν οι απόψεις ενός των μερών της κύριας δίκης στηρίζεται ή όχι στο εθνικό δίκαιο. Πράγματι, το Δικαστήριο οφείλει απλώς να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο τα στοιχεία που θα του επιτρέψουν να προβεί στην ορθή ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου στο πλαίσιο της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί.

27. Όμως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει σαφώς ότι, οσάκις πρόκειται για προϊόντα που έχουν νομίμως παρασκευαστεί και διατεθεί στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους, η προστασία των καταναλωτών μπορεί να εξασφαλίζεται γενικώς με λιγότερα περιοριστικά μέτρα από την απαγόρευση, ειδικότερα δε μέσω κατάλληλης επισημάνσεως που παρέχει κατάλληλη πληροφόρηση ως προς τη σύνθεση του οικείου προϊόντος.

28. Με αυτό το πνεύμα μπορεί να παρατεθεί η απόφαση Deserbais [4], όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει την εφαρμογή στα προϊόντα που έχουν νομίμως παρασκευαστεί και διατεθεί στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους ρυθμίσεως κράτους μέλους που προβλέπει την ονομασία ενός τύπου τυριού αποκλειστικά για τα προϊόντα που περιέχουν ορισμένη περιεκτικότητα σε λιπαρές ουσίες, εφόσον εξασφαλίζεται επαρκώς η πληροφόρηση του καταναλωτή.

29. Το Δικαστήριο ακολούθησε την ίδια συλλογιστική με την απόφασή του Bonfait [5], η οποία αφορούσε μια ολλανδική ρύθμιση που είχε ως αποτέλεσμα την παρακώλυση της εισαγωγής αλλαντικών προϊόντων προερχομένων από τη Γερμανία, για τον λόγο ότι ως προς τα προϊόντα αυτά δεν ετηρείτο ορισμένη μέγιστη περιεκτικότητα σε νερό. Πράγματι, και στην περίπτωση αυτή έκρινε ότι η προστασία των καταναλωτών μπορούσε να εξασφαλιστεί με κατάλληλη επισήμανση.

30. Όπως η τελευταία αυτή υπόθεση είναι, ούτως ειπείν, συμμετρική προς την παρούσα, θα έπρεπε κατά συνέπεια να εφαρμοστεί η ίδια συλλογιστική. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο καθόσον το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι οι Γερμανοί καταναλωτές δεν έχουν συγκεκριμένη προσδοκία ως προς τη σύνθεση των επίμαχων προϊόντων, δεδομένου ότι δεν πρόκειται για παραδοσιακά προϊόντα.

31. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό, όπως έπραξε και το Δικαστήριο με την απόφασή του Επιτροπή κατά Γερμανίας [6] στην οποία αναφέρθηκε ο A. van der Laan, ότι οι καταναλωτές συμβουλεύονται καταρχάς τον

4 — Απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1988, 286/86 (Συλλογή 1988, σ. 4907).

5 — Απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-269/89 (Συλλογή 1990, σ. I-4169).

6 — Απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1995, C-51/94 (Συλλογή 1995, σ. I-3599).

κατάλογο των συστατικών. Αν από αυτόν προκύπτει σαφώς η σύνθεση του προϊόντος, ο κίνδυνος παραπλανήσεως των καταναλωτών είναι τόσο μικρός ώστε να μη δικαιολογείται η επιβολή εμποδίων στην εμπορία των προϊόντων αυτών.

32. Επομένως, πρέπει να κριθεί αν η επισήμανση των επίμαχων προϊόντων μπορεί να διασφαλίσει τέτοια πληροφόρηση των καταναλωτών ώστε το άρθρο 30 της Συνθήκης να απαγορεύει στις εθνικές αρχές να παρακωλύουν την εμπορία των εν λόγω προϊόντων.

33. Στον ειδικό τομέα της επισημάνσεως των τροφίμων, οι επιταγές του άρθρου 30 της Συνθήκης υλοποιούνται με την οδηγία 79/112/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1978, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή καθώς επίσης και τη διαφήμισή τους [7] (στο εξής: οδηγία σχετική με την επισήμανση), όπως έχει τροποποιηθεί με την οδηγία 91/72/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 16ης Ιανουαρίου 1991 [8]. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, αν το επίδικο εθνικό μέτρο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής κανόνων παραγώγου δικαίου οι επιταγές του κοινοτικού δικαίου πρέπει να καθορίζονται εν όψει ακριβώς αυτών των κανόνων.

34. Η σχετική με την επισήμανση οδηγία ορίζει στο άρθρο 2 ότι:

«1. Η επισήμανση και οι τρόποι σύμφωνα με τους οποίους πραγματοποιείται δεν πρέπει:

α) να είναι φύσεως τέτοιας, ώστε να οδηγεί σε πλάνη τον αγοραστή, ιδίως:

i) ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου και ιδίως τη φύση, την ταυτότητα, τις ιδιότητες, τη σύνθεση, την ποσότητα, τη διατηρησιμότητα, την καταγωγή ή προέλευση, τον τρόπο παρασκευής ή λήψεως (...).»

Το άρθρο 3 ορίζει:

«1. Η επισήμανση των τροφίμων περιλαμβάνει, σύμφωνα με τους όρους και υπό την

7 — ΕΕ ειδ. έκδ. 03/024, σ. 33.
8 — ΕΕ L 42, σ. 27.

επιφύλαξη των παρεκκλίσεων που προβλέπονται στα άρθρα 4 έως 14, τις ακόλουθες μόνον υποχρεωτικές ενδείξεις:

1) την ονομασία πωλήσεως·

2) τον κατάλογο των συστατικών·

(...).»

Κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1:

«Ονομασία πωλήσεως ενός τροφίμου είναι η ονομασία που προβλέπεται στις νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις που εφαρμόζονται σ' αυτό και, όταν δεν υπάρχει παρόμοια πρόβλεψη, η ονομασία που έχει καθιερωθεί από τις συνήθειες στο κράτος μέλος στο οποίο διενεργείται η πώληση στον τελικό καταναλωτή ή μία περιγραφή του προϊόντος και εν ανάγκη η οδηγία χρήσεώς του, η οποία πρέπει να είναι αρκετά ακριβής, για να επιτρέπει στον αγοραστή να πληροφορείται την πραγματική του φύση και να το διακρίνει από προϊόντα με τα οποία θα μπορούσε να το συγχέει.»

Το άρθρο 6, παράγραφος 5, έχει την ακόλουθη διατύπωση:

«5. α) Ο κατάλογος των συστατικών συνίσταται στην παράθεση όλων των συστατικών του τροφίμου, κατά σειρά ελαττούμενης περιεκτικότητος ως προς το βάρος κατά τη στιγμή της χρησιμοποιήσεώς τους στην παρασκευή του τροφίμου. Του καταλόγου προηγείται κατάλληλη ένδειξη που περιλαμβάνει τη λέξη "συστατικά".

Εν τούτοις:

— το νερό που προστίθεται και τα πτητικά συστατικά αναγράφονται στον κατάλογο με την σειρά βάρους στο τελικό προϊόν. Η ποσότητα του νερού που προστίθεται ως συστατικό σε ένα τρόφιμο προσδιορίζεται, αν αφαιρέσουμε από την ολική ποσότητα του τελικού προϊόντος την ολική ποσότητα των άλλων συστατικών που έχουν χρησιμοποιηθεί. Η ποσότητα αυτή μπορεί να μη λαμβάνεται υπόψη, αν δεν υπερβαίνει κατά βάρος το 5 % τελικού προϊόντος (...).»

Τέλος, το άρθρο 15 προβλέπει:

«1. Τα κράτη μέλη δεν δύνανται να απαγορεύσουν το εμπόριο τροφίμων τα οποία ανταποκρίνονται προς τους κανόνες που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία, με την εφαρμογή μη εναρμονισμένων εθνικών διατάξεων που ρυθμίζουν την επισήμανση και παρουσίαση ορισμένων τροφίμων ή των τροφίμων γενικά.

2. Η παράγραφος 1 δεν θα εφαρμόζεται στις εθνικές διατάξεις που δεν εναρμονίστηκαν από λόγους:

— προστασίας της δημοσίας υγείας,

— καταστολής της απάτης, εφόσον οι διατάξεις αυτές δεν εμποδίζουν την εφαρμογή των ορισμών και κανόνων που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία,

— προστασίας της εμπορικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας, των ενδείξεων προελεύσεως, των ονομασιών προελεύσεως και καταστολής του αθεμίτου ανταγωνισμού.»

35. Η βασική αρχή που τίθεται με τη σχετική με την επισήμανση οδηγία στο προπαρατεθέν άρθρο 2 αυτής είναι, επομένως, η απαγόρευση της επισημάνσεως που μπορεί να περιαγάγει σε πλάνη τον καταναλωτή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου και ιδίως ως προς τη φύση του, την ταυτότητά του και τη σύνθεσή του. Προς τον σκοπό αυτό, τα προπαρατεθέντα άρθρα 3 και 5 της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας καθορίζουν ορισμένες προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί η επισήμανση όσον αφορά τόσο την ονομασία πωλήσεως όσο και τον κατάλογο των συστατικών.

36. Ας εξετάσουμε, επομένως, διαδοχικά τα δύο αυτά σημεία.

Ως προς την ονομασία των προϊόντων

37. Είναι βέβαιο ότι καμία διάταξη της Επιτροπής δεν καθορίζει την ονομασία των επίμαχων προϊόντων.

38. Το αιτούν δικαστήριο μας επισημαίνει ότι πρόκειται, στις τρεις περιπτώσεις, για «ολλανδικό τυποποιημένο χοιρομέρι από σπάλα».

39. Η ονομασία αυτή αναγράφεται επί των προϊόντων Lupack και Benti, όχι όμως και επί του προϊόντος Bristol το οποίο ονομάζεται «προϊόν κρέατος: ολλανδικό χοιρομέρι

από σπάλα χωρίς λαρδί και δέρμα». Αυτό μπορεί πράγματι να δημιουργήσει την εντύπωση ότι πρόκειται για φυσικό προϊόν που αποτελείται από ένα μόνο τεμάχιο χοιρομεριού από σπάλα. Όμως, το τυποποιημένο χοιρομέρι από σπάλα αποτελείται από συμπιεσμένα τεμάχια σπάλας προς απομίμηση του φυσικού χοιρομεριού. Επομένως, τα δύο αυτά προϊόντα είναι αναμφισβήτητα διαφορετικής φύσεως.

40. Ούτε η έμμεση αναφορά στην προέλευση του προϊόντος Bristol που παρέχει το επίθετο «ολλανδικό» μπορεί να θεωρηθεί ότι καθιστά δυνατό στον καταναλωτή να συναγάγει από αυτή ότι πρόκειται για τυποποιημένο χοιρομέρι.

41. Εξάλλου, στην επισήμανση διευκρινίζεται «προϊόν *κρέατος*». Ένας ιδιαίτερα ενημερωμένος καταναλωτής θα μπορούσε ίσως να συναγάγει ότι το Bristol δεν αποτελείται απλώς και μόνον από ένα τεμάχιο χοιρομεριού από σπάλα, αλλά ότι περιέχει επίσης και άλλα συστατικά και ότι έχει αποτελέσει το αντικείμενο παρασκευής.

42. Παρά ταύτα, η ονομασία αυτή δεν επιτρέπει στον μέσο καταναλωτή να αντιληφθεί εύκολα ότι πρόκειται για τυποποιημένο χοιρομέρι.

43. Επομένως, συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής ότι η επισήμανση του προϊόντος Bristol μπορεί πράγματι να οδηγήσει σε πλάνη τον καταναλωτή κατά την έννοια του άρθρου 2 της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας.

Ως προς τα συστατικά

44. Καταρχάς, η μομφή που διατυπώνεται ως προς τα προϊόντα Lupack και Benti είναι ότι δεν περιέχουν 100 % χοιρινό κρέας, αλλά μόνον 75 % όσον αφορά το πρώτο και 70 % όσον αφορά το δεύτερο, ενώ στη Γερμανία παρόμοια προϊόντα έχουν πάντοτε περιεκτικότητα σε χοιρινό κρέας 100 %.

45. Διευκρινίζεται ότι το προϊόν Lupack περιέχει αναλογία πρόσθετου νερού μεταξύ 8,7 και 10,6 % και, επομένως, δεν αντιστοιχεί στις προσδοκίες των Γερμανών καταναλωτών για τους οποίους η περιεκτικότητα αυτή έπρεπε να είναι ίση προς το μηδέν.

46. Όσον αφορά το προϊόν Benti, τη δικογραφία δεν παρέχει ενδείξεις ως προς την αναλογία του πρόσθετου νερού, πλην όμως μπορεί να συναχθεί από την ελάχιστη περιεκτικότητα του προϊόντος σε χοιρινό κρέας ότι η περιεκτικότητά του σε πρόσθετο νερό πρέπει να είναι τουλάχιστον η ίδια όπως του Lupack.

47. Εντούτοις, δεν αμφισβητείται ότι στην επισήμανση των επίμαχων προϊόντων αναφέρονται χωρίς κίνδυνο παρανοήσεως τα συστατικά που εισέρχονται στη σύνθεση των προϊόντων αυτών και, ειδικότερα, η αναλογία του χοιρινού κρέατος και η ύπαρξη νερού μεταξύ των συστατικών. Ως προς την ύπαρξη του νερού, από το προαναφερθέν άρθρο 3, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το παρατεθέν άρθρο 6, παράγραφος 5, στοιχείο α', της σχετικής με την επισήμανση οδηγία, προκύπτει ότι το πρόσθετο νερό, ως συστατικό, πρέπει να αναφέρεται στην επισήμανση, εφόσον το βάρος του υπερβαίνει το 5 % του τελικού προϊόντος.

48. Η σχετική με την επισήμανση οδηγία ορίζει, επιπλέον, ότι τα συστατικά των οποίων η μνεία είναι υποχρεωτική πρέπει να αναφέρονται κατά σειρά περιεκτικότητας από απόψεως βάρους. Το γεγονός ότι στην επισήμανση του Lupack και του Benti αναφέρεται, στη δεύτερη θέση, το νερό στον κατάλογο των συστατικών καθιστά επομένως δυνατό στον καταναλωτή να γνωρίζει ότι το νερό εισέρχεται στη σύνθεση του προϊόντος σε αναλογία που κυμαίνεται μεταξύ 5 και 25 % ως προς το Lupack και μεταξύ 5 και 30 % ως προς το Benti και συνιστά το δεύτερο κύριο συστατικό των προϊόντων μετά το χοιρινό κρέας.

49. Επομένως, η παρουσίαση των συστατικών των δύο προαναφερθέντων προϊόντων δεν δίνει λαβή προς επίκριση της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας. Ακόμη και αν αποδεικνυόταν ότι ο μέσος Γερμανός καταναλωτής είχε συγκεκριμένη προσδοκία ως προς την ανυπαρξία νερού στα επίμαχα προϊόντα, πράγμα που κατά το αιτούν δικαστήριο δεν συμβαίνει, ήταν σε θέση να διαπιστώσει ότι το προϊόν δεν αντιστοιχούσε σ' αυτήν την προσδοκία και ο καταναλωτής δεν μπορούσε, επομένως, να παραπλανηθεί κατά την έννοια της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας.

50. Πράγματι, η παρουσία ενός συστατικού, του πρόσθετου νερού, που δεν προβλέπεται από τη γερμανική κανονιστική ρύθμιση, προκύπτει με επαρκή σαφήνεια από τον κατάλογο των συστατικών, ώστε να μην απαιτείται να υπάρχει στην ονομασία πωλήσεως.

51. Η παρουσίαση των δύο επίμαχων προϊόντων, όπως περιγράφηκε ανωτέρω, είναι επομένως σύμφωνη προς τη σχετική με την επισήμανση οδηγία ως προς τα δύο αυτά σημεία. Επομένως, δεν επιτρέπεται στις γερμανικές αρχές να θεωρήσουν ότι υφίσταται εν προκειμένω κίνδυνος παραπλανήσεως του καταναλωτή. Αυτό ισχύει ακόμη και αν οι εν λόγω αρχές έπρεπε να θεωρήσουν ότι οι προσδοκίες του καταναλωτή θα τον ωθούσαν να αποδώσει στο επίμαχο προϊόν μια άλλη σύνθεση από αυτή που έχει. Το πραγματικό ή υποτιθέμενο περιεχόμενο των εν λόγω προσδοκιών δεν έχει σημασία στο πλαίσιο της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας.

52. Πράγματι, η επισήμανση στην οποία αναφέρεται η ονομασία και τα συστατικά που εισέρχονται στη σύνθεση ενός προϊόντος, σύμφωνα με τις λεπτομέρειες που καθορίζονται συναφώς από τη σχετική με την επισήμανση οδηγία, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μπορεί παρά ταύτα να οδηγήσει σε παραπλάνηση, όσον αφορά τη σύνθεση του προϊόντος.

53. Το να παραμείνει ανοιχτή μια τέτοια δυνατότητα θα αντέβαινε προς την υπεροχή του κοινοτικού δικαίου και θα διακύβευε την πραγματοποίηση των σκοπών της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας, ήτοι να «ενισχυθεί η λειτουργία της κοινής αγοράς» με περιορισμό των εμποδίων που δημιουργούνται από τις διαφορές μεταξύ των εθνικών

διατάξεων που αφορούν την επισήμανση των τροφίμων [9].

54. Είναι αλήθεια ότι από τις αιτιολογικές σκέψεις της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας φαίνεται σαφώς ότι η οδηγία δεν έχει χαρακτήρα αποκλειστικής ρυθμίσεως [10]. Από αυτό απορρέει η δυνατότητα για τα κράτη μέλη να εξακολουθήσουν, με την επιφύλαξη της τηρήσεως μιας κοινοτικής διαδικασίας, να λαμβάνουν εθνικά μέτρα εν προκειμένω [11].

55. Το προπαρατεθέν άρθρο 15 της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας ορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να κάνουν χρήση πρόσθετων εθνικών μέτρων. Από τις τρεις περιπτώσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 2 της διατάξεως αυτής, μόνον η δεύτερη, ήτοι η καταστολή της απάτης, μας ενδιαφέρει εν προκειμένω. Πράγματι, όπως είδαμε, δεν προβάλλεται εν προκειμένω κίνδυνος για τη δημόσια υγεία. Ούτε η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των ενδείξεων προελεύσεως των ονομασιών καταγωγής, που παρατίθενται στην τρίτη θέση στην παράγραφο 2 του άρθρου 15 έτυχαν επικλήσεως.

56. Είναι αληθές ότι η Landkreis Grafschaft Bentheim αναφέρεται, στο πλαίσιο των παρατηρήσεών της, στο ανταγωνιστικό μειονέκτημα που υφίστανται οι εγχώριοι παραγωγοί, που οφείλουν να τηρούν μια ελάχιστη περιεκτικότητα σε πρόσθετο νερό, ενώ οι παραγωγοί που είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη μπορούν να διαφεύγουν της υποχρεώσεως αυτής.

57. Καίτοι είναι αληθές ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η εντιμότητα στις εμπορικές συναλλαγές συνιστά επιτακτική απαίτηση που μπορεί να δικαιολογεί περιορισμούς των εισαγωγών [12], εντούτοις, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το συμφέρον αυτό δεν δικαιολογεί απαγόρευση εμπορίας, όταν, όπως εν προκειμένω, πρόκειται για προϊόντα που έχουν νομίμως παρασκευαστεί και διατίθενται στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους και εξασφαλίζεται προσηκόντως η πληροφόρηση του καταναλωτή [13].

58. Σ' αυτό το στάδιο της συλλογιστικής μου, το πρόβλημα συνοψίζεται κατά συνέπεια στο ζήτημα αν οι εθνικοί κανόνες στους οποίους στηρίζεται η δράση των γερμανικών αρχών θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως μη εναρμονισμένοι κανόνες, που δικαιολογούνται από την καταστολή της απάτης κατά την έννοια του άρθρου 15, παράγραφος 2, της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας.

59. Με άλλα λόγια, θα μπορούσαν οι γερμανικές αρχές, παρά το γεγονός ότι η επισήμανση των προϊόντων Benti και Lupack δεν μπορεί να οδηγήσει σε πλάνη κατά την έννοια του άρθρου 2 της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας, να θεωρήσουν παρά ταύτα ότι η

9 — Βλ. τις τρεις πρώτες αιτιολογικές σκέψεις.

10 — Βλ., ειδικότερα, την δέκατη και την δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη.

11 — Βλ. τη δέκατη αιτιολογική σκέψη και το άρθρο 15, που έχουν παρατεθεί ανωτέρω.

12 — Βλ., π.χ., την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2 απόφαση της επιταγής καθαρότητας του ζύθου.

13 — Βλ., π.χ., την προπαρατεθείσα απόφαση Bonfait, σκέψεις 16 και 17.

καταστολή της απάτης, που αναφέρεται στο άρθρο 15, παράγραφος 2, δικαιολογεί, εν προκειμένω, την επιβολή πρόσθετων προϋποθέσεων ως προς τα προϊόντα αυτά, για τον λόγο ότι αποκλίνουν σε σημαντικότατο βαθμό από τις ισχύουσες στη Γερμανία συνήθειες; Τα εν λόγω εθνικά μέτρα θα δικαιολογούνταν κατά συνέπεια από το γεγονός ότι, ακόμη και αν η εν λόγω επισήμανση δεν οδηγεί αντικειμενικώς σε πλάνη, θα ήταν δυνατό να προκληθεί πλάνη στον μέσο Γερμανό καταναλωτή λόγω των ειδικών και συγκεκριμένων προσδοκιών του.

60. Σε μια τέτοια περίπτωση θα πρέπει να εξεταστεί η εφαρμογή του άρθρου 30 της Συνθήκης στα επίδικα εθνικά μέτρα και, ειδικότερα, να διαπιστωθεί αν δικαιολογούνται από την επιτακτική ανάγκη της προστασίας των καταναλωτών.

61. Εντούτοις, δεν υποστηρίζεται εν προκειμένω μία τέτοια ανάλυση.

62. Πράγματι, όπως είδαμε ανωτέρω, η σχετική με την επισήμανση οδηγία έχει ως πρώτο στόχο τον καθορισμό των προϋποθέσεων στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνεται η επισήμανση ενός προϊόντος, ώστε να μην μπορεί να θεωρηθεί ως παραπλανητική. Οι διατάξεις της θα στερούνταν κάθε πρακτικής αποτελεσματικότητας, αν οι εθνικές αρχές μπορούσαν νομίμως να θεωρούν ότι μία επισήμανση, σύμφωνη προς τη σχετική προς την επισήμανση οδηγία, μπορεί να παραπλανήσει τον καταναλωτή ως προς τη σύνθεση του προϊόντος.

63. Ο χαρακτήρας της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας ως μη αποκλειστικής ρυθμίσεως, και επομένως η δυνατότητα για ένα κράτος μέλος να εφαρμόζει ή να θεσπίζει πρόσθετα εθνικά μέτρα υπό τις ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στα άρθρα 15 και 16 της οδηγίας, ουδόλως επηρεάζει το συμπέρασμα αυτό.

64. Πράγματι, η ευχέρεια αυτή που αφέθηκε στα κράτη μέλη δεν μπορεί να ασκείται κατά τρόπο που θα καθιστούσε κενές περιεχομένου τις διατάξεις της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας.

65. Εξάλλου, στο άρθρο 15, παράγραφος 2, υπενθυμίζεται ότι η εφαρμογή των μη εναρμονισμένων εθνικών διατάξεων που αφορούν την καταστολή της απάτης δεν πρέπει να είναι τέτοια ώστε να εμποδίζει «την εφαρμογή των ορισμών και κανόνων που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία». Όμως, αυτό ακριβώς είναι το αποτέλεσμα που θα προέκυπτε αν εφαρμόζονταν πρόσθετες γενικές προϋποθέσεις, σχετικές με την ένδειξη της συνθέσεως του προϊόντος, σε επισήμανση που πληροί τις προϋποθέσεις της σχετικής με αυτή την ένδειξη της οδηγίας.

66. Τα εθνικά μέτρα που επιτρέπει η σχετική με την επισήμανση οδηγία στο πλαίσιο της «καταστολής της απάτης» κατά την έννοια αυτής δεν μπορούν κατά συνέπεια να αφορούν παρά ζητήματα που δεν ρυθμίζει η οδηγία ή άλλες διατάξεις του παραγώγου δικαίου. Ειδικότερα, τα μέτρα αυτά δεν μπορούν να αφορούν την ένδειξη των συστατικών που εισέρχονται στη σύνθεση του προϊόντος, πλην εξαιρέσεως προβλεπόμενης από την οδηγία.

67. Επομένως, στην περίπτωση κατά την οποία οι γερμανικές αρχές θεωρούσαν ότι ο καταναλωτής χρειάζεται ακριβή πληροφόρηση ως προς την αναλογία του νερού που περιέχουν τέτοια προϊόντα, όταν η αναλογία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, θα μπορούσαν νομίμως να επιβάλλουν μία ένδειξη κατ' αυτή την έννοια, με την επιφύλαξη της τηρήσεως ορισμένων προϋποθέσεων που θέτει η σχετική με την επισήμανση οδηγία. Στο άρθρο 7 της οδηγίας αυτής διευκρινίζεται συναφώς ότι, ελλείψει κοινοτικών διατάξεων, εθνικές διατάξεις μπορούν να προβλέπουν, για ορισμένα συστατικά, την υποχρεωτική ένδειξη ορισμένης ποσότητας εκφρασμένης επί τοις εκατό ή σε απόλυτη τιμή. Οι διατάξεις αυτές θεσπίζονται σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 16 της οδηγίας, το οποίο συνεπάγεται την πληροφόρηση της Επιτροπής και των κρατών μελών, την τήρηση προθεσμίας και τη σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής.

68. Δεδομένου ότι δεν υφίστανται διατάξεις θεσπισθείσες σύμφωνα με τη διαδικασία αυτή, συνάγεται κατ' ανάγκη το συμπέρασμα ότι, όσον αφορά τα συστατικά που εισέρχονται στη σύνθεση των προϊόντων Lupack και Benti και την ονομασία των προϊόντων αυτών, το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει στις γερμανικές αρχές να διατυπώνουν τις μομφές που προεκτέθηκαν.

69. Μία ειδική παρατήρηση επιβάλλεται ως προς το προϊόν Bristol. Πράγματι, σε αντίθεση προς την περίπτωση των δύο άλλων προϊόντων, στην επισήμανση του Bristol δεν απαριθμείται το νερό μεταξύ των συστατικών. Εντούτοις, όπως είδαμε ανωτέρω, η σχετική με την επισήμανση οδηγία απαιτεί τη μνεία του, εφόσον το νερό συνιστά το 5 % του τελικού προϊόντος. Η έλλειψη αυτής της μνείας συνιστά, στην περίπτωση αυτή, παράβαση της οδηγίας όποιες και αν μπορούσαν, εξάλλου, να είναι οι ενδεχόμενες εν προκειμένω προσδοκίες των καταναλωτών.

70. Επομένως, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει αν, εν προκειμένω, η ποσότητα του πρόσθετου νερού υπερβαίνει στις περισσότερες των περιπτώσεων το 5 %, σε βάρος, του τελικού προϊόντος. Το δικαστήριο αυτό, πράγματι, επισήμανε ήδη, στη διάταξη περί παραπομπής, ότι η περιεκτικότητα σε νερό του προϊόντος αυτού ποικίλλει μεταξύ 3,7 και 18 %.

Ως προς την περιεκτικότητα σε πρωτεΐνες

71. Οι άλλες μομφές που διατυπώνουν οι κατηγορούσες αρχές της κύριας δίκης αφορούν το ποσοστό των πρωτεϊνών των προϊόντων Lupack, Bristol και Benti, είτε πρόκειται για τον ποσοστό πρωτεϊνών στο απολιπανθέν μέρος ως προς τα δύο πρώτα προϊόντα είτε για το ποσοστό πρωτεϊνών κρέατος ως προς τα δύο τελευταία προϊόντα. Οι πρωτεΐνες, όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή, δεν αποτελούν συστατικό του προϊόντος, αλλά ιδιότητά του. Επομένως, τα εν λόγω ποσοστά δεν χρειαζόταν να αναφέρονται στον κατάλογο των συστατικών των άρθρων 3 και 5 της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας.

72. Παρά ταύτα, οι πληροφορίες που παρέχονται συναφώς πρέπει επίσης να είναι σύμφωνες προς το άρθρο 2 και, επομένως, να μην οδηγούν σε πλάνη. Κατά συνέπεια, δεν πρέπει να αφήνουν τον καταναλωτή να πιστεύει ότι τα προϊόντα έχουν ορισμένο

ποσοστό πρωτεϊνών, ενώ αυτό δεν συμβαίνει στην πραγματικότητα.

73. Δεδομένου ότι η επίμαχη επισήμανση δεν περιέχει τα ποσοστά πρωτεϊνών, ο καταναλωτής θα μπορούσε, εν προκειμένω, να οδηγηθεί σε πλάνη μόνον αν, εν όψει της φύσεως των επίμαχων προϊόντων, είχε συγκεκριμένη προσδοκία ως προς τα ποσοστά αυτά και αν η επίμαχη επισήμανση δεν εφιστούσε την προσοχή του καταναλωτή στο γεγονός ότι τα προϊόντα Lupack, Benti και Bristol δεν ανταποκρίνονταν σ' αυτήν τη συγκεκριμένη προσδοκία.

74. Όμως, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι οι Γερμανοί καταναλωτές δεν έχουν συγκεκριμένη προσδοκία ως προς τη σύνθεση των επίμαχων προϊόντων. Κατά συνέπεια, θα προκαλούσε εξαιρετική έκπληξη το να έχουν αντιθέτως συγκεκριμένη προσδοκία ως προς το ποσοστό πρωτεϊνών στο απολιπανθέν μέρος ή ως προς το ποσοστό πρωτεϊνών κρέατος.

75. Επιπλέον, ακόμη και αν γινόταν δεκτή η ύπαρξη προσδοκιών του καταναλωτή ως προς τα ποσοστά πρωτεϊνών των τυποποιημένων χοιρομεριών, θα αποτελούσε εξαιρετικό φαινόμενο οι προσδοκίες αυτές να είναι τόσο συγκεκριμένες ώστε ο καταναλωτής να θεωρεί ότι πλανήθηκε αγοράζοντας ένα προϊόν του οποίου τα σχετικά ποσοστά είναι μικρότερα του 2 %, μάλιστα δε κατώτερα, σε σχέση με τον αριθμό που δέχονται οι γερμανικές αρχές.

76. Εξάλλου, μπορεί να παρατηρηθεί κατά το ίδιο πνεύμα ότι οι διατάξεις του γερμανικού κώδικα τροφίμων που υπάρχουν στη δικογραφία δεν αναφέρονται σε μία τέτοια προϋπόθεση, καίτοι ο κώδικας αυτός θεωρείται ότι αντανακλά τα συναλλακτικά ήθη.

77. Επομένως, συνάγω συναφώς ότι η έλλειψη επισημάνσεως ως προς τα ποσοστά πρωτεϊνών στο απολιπανθέν τμήμα των επίμαχων προϊόντων ή ως προς τα ποσοστά πρωτεϊνών κρέατος δεν συνιστά παράβαση της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας. Δεδομένου ότι η οδηγία αυτή δεν περιέχει συγκεκριμένες διατάξεις αφορώσες τις ενδείξεις για τα ποσοστά αυτά, πρέπει, σύμφωνα με την προεκτεθείσα συλλογιστική, να διαπιστωθεί, εν όψει των επιταγών του άρθρου 30 της Συνθήκης, αν οι γερμανικές διατάξεις που αφορούν τα ποσοστά αυτά είναι δυνατό να θεωρηθούν ως πρόσθετες, μη εναρμονισμένες, εθνικές διατάξεις, που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του προπαρατεθέντος άρθρου 15 της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας και δεν αφορούν τομείς που έχουν ήδη ρυθμιστεί με αυτήν.

78. Θεωρώ ότι η προστασία των καταναλωτών δεν μπορεί να δικαιολογεί, εν προκειμένω, μία προϋπόθεση πρόσθετης επισημάνσεως που σκοπεί να επισύρει την προσοχή του καταναλωτή στη διαφορά μεταξύ της ενδεχόμενης προσδοκίας του ως προς τα ποσοστά πρωτεϊνών των τυποποιημένων χοιρομεριών και στα χαρακτηριστικά των επίδικων προϊόντων.

79. Πράγματι, οι αποκλίσεις στις οποίες αναφέρονται οι γερμανικές αρχές μεταξύ των μετρηθέντων ποσοστών και του κανόνα που εφαρμόζουν, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ο κανόνας αυτός αντιστοιχεί πράγματι σε προσδοκίες των καταναλωτών, είναι σχεδόν ανεπαίσθητες και, κατά συνέπεια, όχι τόσο σημαντικές ώστε να απαιτείται να επισημαίνονται ιδιαιτέρως στον καταναλωτή. Όπως εκθέτει η Επιτροπή, εν προκειμένω ισχύει η αρχή minima non curat praetor.

80. Επιπλέον, η κατάσταση στην οποία μία επισήμανση σύμφωνη προς τις διατάξεις της σχετικής με την επισήμανση οδηγίας, η οποία — το υπογραμμίζω — αφορά πρωτίστως την προστασία του καταναλωτή από την παραπλάνηση, θα μπορούσε εντούτοις να θεωρηθεί παραπλανητική υπό την έννοια μιας εθνικής διατάξεως, πρέπει λογικά να αποτελεί εξαίρεση, όπως συνάγεται, εξάλλου, από τη διατύπωση του άρθρου 15, παράγραφος 2. Πράγματι, από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι οι ενδεχόμενες εθνικές διατάξεις έχουν εφαρμογή μόνον επικουρικώς. Κατά συνέπεια, οι προϋποθέσεις εφαρμογής των εθνικών διατάξεων πρέπει να ερμηνεύονται στενώς. Εν προκειμένω, από τη δικογραφία προκύπτουν στοιχεία βάσει των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ότι βρισκόμαστε σε μία τέτοια εξαιρετική κατάσταση.

81. Πρέπει να σημειωθεί ότι η Επιτροπή υπενθυμίζει, χάριν πληρότητας, ότι από τη δικογραφία φαίνεται να συνάγεται ότι η επισήμανση των επίμαχων προϊόντων δεν περιλαμβάνει μια ορατή και ευανάγνωστη αναφορά στον εθνικό κανόνα ή την εθνική νομοθεσία που επιτρέπει τη χρησιμοποιούμενη ονομασία πωλήσεως.

82. Μία τέτοια προϋπόθεση συνάγεται εντούτοις από την οδηγία 92/5, η οποία ορίζει στο παράρτημα Β, κεφάλαιο V (Πρώτη συσκευασία, δεύτερη συσκευασία και επισήμανση) αυτής ότι:

«4. Πέραν των απαιτήσεων της οδηγίας 79/112/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1978, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων καθώς και τη διαφήμισή τους (...), πρέπει να αναγράφονται, με τρόπο ορατό και ευανάγνωστο επάνω στην πρώτη συσκευασία ή στην ετικέτα των προϊόντων με βάση το κρέας, οι ακόλουθες ενδείξεις:

(...)

— η ονομασία πώλησης, συνοδευόμενη από μνεία του εθνικού προτύπου ή νομοθεσίας (...) που την επιτρέπει.»

83. Εντούτοις, από το προδικαστικό ερώτημα προκύπτει σαφώς ότι το ερώτημα αυτό περιορίζεται στις μομφές που διατύπωσαν οι εθνικές αρχές και, επομένως, δεν περιλαμβάνει την ανωτέρω έλλειψη. Εξάλλου, είναι δυνατό η έλλειψη αυτή να περιλαμβάνεται μεταξύ των άλλων παραβάσεων των γερμανικών κανόνων που αφορούν την επισήμανση, παραβάσεων ως προς τις οποίες το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ρητώς ότι δεν αποτελούν το αντικείμενο της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

Πρόταση

84. Εν όψει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο αιτούν δικαστήριο την ακόλουθη απάντηση:

«1) Το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΚ απαγορεύει στη νομοθεσία κράτους μέλους να παρακωλύει τη διάθεση στην αγορά τροφίμων που έχουν νομίμως παρασκευασθεί και διατεθεί στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους για λόγους που αντλούνται από την προστασία και την πληροφόρηση των καταναλωτών, εφόσον η εν λογω προστασία και πληροφόρηση διασφαλίζονται μέσω επισημάνσεως σύμφωνης προς τις διατάξεις της οδηγίας 79/112/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1978, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή καθώς επίσης και τη διαφήμισή τους, ιδίως τις αφορώσες την ονομασία των προϊόντων και τον κατάλογο των συστατικών.

2) Η χρησιμοποίηση ονομασίας πωλήσεως η οποία δεν παρέχει στον αγοραστή, εντός του κράτους εμπορίας, τη δυνατότητα να διαπιστώνει την πραγματική φύση του τροφίμου αντιβαίνει προς τα άρθρα 2 και 5 της οδηγίας 79/112.

Αν έχει προστεθεί νερό στο τρόφιμο και η προστεθείσα ποσότητα αντιπροσωπεύει, σε βάρος, πλέον του 5 % του τελικού προϊόντος, συντρέχει παράβαση του άρθρου 3, σε συνδυασμό με το άρθρο 6 της οδηγίας 79/112, εάν η ένδειξη "ύδωρ" δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο των συστατικών.»